

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Tavoite 1. Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (jatkossa Xamk) pitää tärkeänä tavoitetta, jonka mukaan nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksissa. Xamk ehdottaa tässä tavoitteessa huomioimaan myös koulunuorisotyön. Koulunuorisotyö tukee perusopetuslain mukaista koulun kasvatustehtävää nuorisolakiin kirjatun tavoitteen mukaisesti. Se tukee oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen. Sama koskee toisella asteella tehtävää oppilaitosnuorisotyötä ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja lukiolain puitteissa.

Koulu- ja oppilaitosnuorisotyö nähdään tällä hetkellä merkittävänä nuorten hyvinvointia tukevana työmuotona, koska nuorisotyö voi linkittyä koulusta myös nuorten vapaa-aikaan. Tämän lisäksi nuorisotyöllinen ote tavoittaa kouluympäristössä eri ikäryhmät ja eri elämäntilanteissa olevat nuoret. Jotta nuorisotyön ja muiden koulussa työskentelevien ammattilaisten potentiaali nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi tulee hyödynnettyksi parhaalla mahdollisella tavalla, tarvitaan monialaista kehittämistyötä ja tukea kaikille koulujen ja oppilaitosten aikuisille. Nuorisotyön eetos, ote tehdä työtä nuorten kanssa, tulee kytkeä tiiviimmin koulun ja (yhteisöllisen) opiskeluhoollon toimintaan, jolloin nuorten osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet sekä yhdenvertaisuus ja tasa-arvo vahvistuvat. Nuorisotyö voi toimia myös yksilöllisessä opiskeluhoollon sovitteissa.

Hyvinvointialueiden sekä opetus- ja nuorisotoimen eli eri hallinnonalojen asiantuntijoiden ymmärrystä nuorten kohtaamisesta ja hyvinvointityöstä samoin kuin konkreettista yhteistyötä tulee lisätä. Xamk painottaa, että hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti lasten ja nuorten hyvinvoinnin parantamiseksi on koordinoitava toimenpiteitä, jotka kohdentuvat oppimisen ja hyvinvoinnin teemoihin kouluissa ja oppilaitoksissa. Erityisesti tulee hahmottaa koulunuorisotyön roolia ja tehtäviä suhteessa koulun muihin ammatillaisiin. Kohdejoukkoa ovat hyvinvointityön, koulutuksen, kasvatuksen ja nuorisotyön sekä sosiaali- ja terveysalan ammatillaiset. Monialaisen yhteistyön merkitys tulee huomioida myös ministeriöissä. Yhteistyössä tulee varmistaa, että nuoren palvelupolku hyvinvointia tukevissa palveluissa on selkeä eikä sisällä monimutkaista "luukuttamista".

Koulun aikuisten on otettava yhteisvastuu nuorten turvallisista kasvuympäristöistä ja hyvinvoinnista. Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet kuuluvat kaikille. Nuorten hyvinvoinnin ja polarisaation yli on rakennettava yhdenvertaisuuden silta, missä voimavarana ovat opetus, opiskeluhuolto, nuorisotyö, nuoret, vanhemmat; tiimityö, yhteisopettajuus sekä vertaisoppiminen. Huomio tulee kohdentaa myös alueelliseen ja valtakunnalliseen johtamistyöhön eri hallinnonaloilla. Hyvä johtaminen mahdollistaa nuorten hyvinvointia: toimivaan yhteistyöhön sekä onnistuneeseen johtamiseen tarvitaan tutkimusperustaisia päätöksiä, rakenteita ja kannustusta yhteistyöhön sekä suunnitelmallisesti rakennettua kohtaavaa ja välittävää toimintakulttuuria.

Hyvinvointi vahvistuu myös yhteisöä vahvistamalla. Nuorten vertaissuhteet ja niiden edistäminen ovat keskeisiä hyvinvointitekijöitä. Koulunuorisotyössä tuetaan ja mahdollistetaan toimivia vertaissuhteita, kaveritaitojen oppimista ja sitä kautta nuorten hyvinvointia sekä hyvää nuoruutta. Xamk näkee, että elintapaohjaus on tärkeää, mutta sen lisäksi tulisi huomioida muita hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Yksi keskeisimmistä on yksinäisyys ja sen tuomat haasteet.

Nuorisopalveluilla ja koulunuorisotyöllä on annettavaa ennalta ehkäisevän opiskeluhuollon kehittämisessä ja toteuttamisessa. Osana ennaltaehkäisevän moniammatillisen työn kokonaisuutta Xamk ehdottaa, että nuorisopalvelut kirjataan suluissa olevien opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä hyvinvointialueiden opiskeluhuoltopalveluiden rinnalle.

Toimenpiteillä pyritään edistämään koulu- ja oppilaitosnuorisotyön asemaa osana nuorten parissa tehtävää hyvinvointityötä. Ne vahvistavat nuorten osallisuutta ja lisäävät heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan sekä edistävät yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä oikeuksien toteutumista. Niillä lisätään laaja-alaista ymmärrystä hyvinvoinnin ja oppimisen suhteesta ja tuotetaan näkökulmia yhteiskunnallisten kehittämistoimien tueksi (mm. lasten ja nuorten psykososiaalisesta hyvinvoinnista, oppimistulosten laskusta sekä lasten oikeuksista).

Tavoite 3. Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Xamk toteaa, että kohdennettua työtä voidaan tehdä myös oppilaitoksissa. Kouluun ja oppilaitoksiin kiinnittävä nuorisotyö sekä oppilaitoksiin luodut ryhmävalmennukset tai vastaavat työmuodot auttavat pitämään ei-koulukuntoisen nuoren kiinni oppilaitoksissa. Paluu opintoihin on näiden keinojen kautta helpompaa. Lausunnossa tämä sijoitetaan implisiittisesti työpajoille tai etsivään työhön.

Xamk ehdottaa kielisaavutettavuuden kehittämiseen lisäykseksi selkokieliisyyden. Tämä auttaisi muun muassa maahanmuuttajataustaisia ja neuropsykiatrisista haasteista kärsiviä nuoria sekä heidän läheisiään.

Yleisesti korista yksi ja sen tavoitteista Xamk toteaa nuorten hyvinvoinnin lisääntyvän osallistumisen ja osallisuuden kokemuksen kautta. Ohjelmassa on huomioitu nuorten osallisuus joko hyvin kapeasti tai ei ollenkaan. Xamk ehdottaa, että osallisuus kirjattaisiin sisälle kaikkiin toimenpiteisiin. Nuoria tulee kuulla ja heidän tulee saada vaikuttaa niin koulun toiminnan suunnitteluun kauttaaltaan kuin harrastustoiminnan kehittämiseen sekä työelämän ja koulutuksen kehittämiseen.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Kori 2 kuvaa mielen hyvinvoinnin tukemista ennen kaikkea tärkeiden tukipalveluiden kehittämisen kautta. Xamk esittää, että olisi tärkeää saada mukaan myös mielenterveyden vahvistamisen ja ennaltaehkäisyn näkökulmaa. Mielenterveyspalvelut ovat tärkeä, mutta kuitenkin vain osa yhteiskunnan vaikutuksesta nuorten mielenterveyteen. Hyvään arkeen tähtäävä, mielenterveyttä vahvistava työ tapahtuu luomalla pohjaa taloudelliselle ja mahdollisuuksien kokemisen tasa-arvolle, hyväksytyksi tulemiselle, elämän mielekkyyden ja osallisuuden kokemuksille. Toimeentuloon, asumiseen, opiskeluun, työllistymiseen, perheiden tilanteeseen ja vapaa-aikaan kiinnittyvät päätökset vaikuttavat suoraan nuorten mielenterveyteen.

Nuoren mielen hyvinvoinnin tukemista hahmotetaan mielenterveystyössä nuoren mieltä suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kautta. Nuorten mielenterveyden suojaavia tekijöitä ovat mm. tunne- ja vuorovaikutustaidot, myönteiset ihmissuhteet, hyväksytyksi ja kuulluksi tuleminen, vaikuttamis- ja kouluttautumismahdollisuudet sekä tietoisuus tarvittaessa helposti saavutettavasta avusta ja tuesta. Riskitekijöinä voidaan mainita mm. talousvaikeudet, syrjintä ja vähemmistöstressi, vaarallinen ympäristö ja kuormittavat ihmissuhteet.

Ennaltaehkäisevä mielenterveystyö vahvistaa nuorten sosiaalisia suhteita ja identiteetin kehitystä, jotka tapahtuvat niissä ryhmissä, joihin nuori kokee kuuluvansa. Koulu- ja oppilaitoskokemuksilla on valtava merkitys nuorten mielenterveyden kokonaisuutta katsoessa sekä yhteiskuntaan kiinnittymisen ketjussa. Koulu- ja oppilaitosnuorisotyö sekä kulttuurikasvatus kohtaavat kokonaisia ikäluokkia heidän arjen ympäristöissään vahvistaen mielenterveyttä myös ongelmia ehkäisevästi lievittäen esim. koulupaineita, ahdistusta ja yksinäisyyttä.

Nuoruudessa vertaiskokemuksilla on valtava merkitys – ja vastaavasti nuorena koettu yksinäisyys voi olla kova koettelemus. Taitavinkaan ammattilainen ei voi tarjota nuorelle samanlaista kohtaamisen tai joukkoon kuulumisen kokemusta kuin toinen nuori. Yksinäisyyden ehkäisyssä oleellista ovat nuorten keskinäiset suhteet ja vaikutusmahdollisuudet. Panostaminen näiden vertaissuhteita tukevien toimintaryhmien resurssihin ja ohjaustyöhön korona-ajasta toipuvassa yhteiskunnassa on erityisen tärkeää nuorten mielenterveyden ja resilienssin kannalta (vrt. Esim. Valtioneuvoston julkaisu 2021:2, Lapset, nuoret ja koronakriisi Lapsistrategian koronatyoeryhman arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteutumiseksi, s. 80).

Kulttuurikasvatuksen näkökulmaa on tuotu läpi Vanupon hyvin esiin. Xamk ehdottaa, että koulu- ja oppilaitosnuorisotyön asemaa ohjelmassa olisi syytä myös vahvistaa, ja nähdä se yhtenä mielenterveyttä vahvistavana toimintana. Ohjelmassa tulisi näkyä muun muassa tukioppilas- ja tutortoiminta, oppilaskunnat, nuorisovaltuustot ja muu vertaistoiminta, jotka vahvistavat nuorten toimijuutta, merkityssisältöjä, yhteisöllisyyttä ja ihmissuhteita – eli tukevat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä. Vastaavasti nämä myös tarjoavat vertaistukea ja jaettua iloa oppimisen arkisissa ympäristöissä vähentäen yksinäisyyttä, koulupaineita ja yhteisön ulkopuolelle jäämistä - eli ennaltaehkäisevät mielenterveyttä vaarantavia riskitekijöitä.

Nuorisotyön kouluttajaorganisaationa jaamme VANUPOn näkemyksen nuorisotyöntekijöiden ja harrastustoiminnan ohjaajien riittävän osaamisen varmistamisesta mielen hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämisessä. Lisäksi tulisi panostaa nuoruuden kehitysvaiheiden, nuorten kanssa työskentelyn ja nuorten palveluiden tuntemukseen sekä sitoutumiseen nuorisotyön eettisiin ohjeisiin. Laadukkaan ja nuorten hyvinvointia tukevan nuorisotyön perustana ovat myös pätevät ja hyvinvoivat nuorisotyöntekijät.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Korin 3 otsikko on hyvin jäsennetty ja kolmen käsitteen tärkeysjärjestys on hyvä: kokemus osallisuudesta edistää ja on usein jopa edellytys yhteisöllisyyden kokemukselle ja turvallisuuden kokemukselle. Nämä yhdessä tuottavat hyvinvoinnin kokemuksen. Xamk katsoo, että korissa kolme on esitetty hyvin nuorten osallisuuden tilannekuvaa. Mutta toimenpiteet näiden tilanteiden edistämiseksi jäävät epäselväksi. Toimenpiteet tuntuvat myös lähtevän enemmän uhkien ja ongelmien torjumisesta kuin nuorten osallisuuden ja sitä kautta hyvinvoinnin vahvistamisesta.

Toimenpiteissä kuvataan joitain toimia, miten nuoret saadaan paremmin osallistumaan tai miten heidän äänensä saadaan kuulumaan erilaisiin hallinnonrakenteisiin. Korin toimenpiteistä puuttuu kuitenkin osallisuuden arkinen omaehtoinen ulottuvuus, miten nuoret ovat osallisia lähiympäristöönsä ja sen toimintaan, ja miten tätä osallisuuden kokemusta lisätään.

Yhtenä menetelmänä toimenpide 8. kohdassa esitetään nuorisotyön roolin kasvattamista yhteisöllisyyden vahvistajana ja koulunuorisotyön kehittämistä. Nuoret viettävät ison osan valveaoloajastaan koulujen- ja oppilaitosten rakenteissa ja toiminnassa ja heidän osallisuuden kokemuksensa näihin on kouluterveyskyselyjen mukaan vahvasti heikentynyt viime vuosina. Nuorisotyöllä ja varsinkin kouluissa- ja oppilaitoksilla tapahtuvalla nuorisotyöllä, on merkittävä rooli arkiympäristöön kytkeytyvien omaehtoisten osallisuuden kokemusten syntymiselle. Edellä mainitussa toimenpiteessä ei kuitenkaan kuvata miten ja mihin suuntaan koulunuorisotyön kehittämistä tullaan edistämään. Koulu- ja oppilaitosnuorisotyön rooli nuorten omaehtoisten osallisuuden kokemusten vahvistamisessa on alan erityisosaamista ja sen jatkokehittäminen ja tukeminen tulisi olla tämän ohjelman tavoitteena.

Nuorten rikollisuuden ja häiriökäyttäytymisen lisääntyminen on huolestuttava ilmiö, jota tulee tarkastella poikkihallinnollisesti. Ratkaisujen tueksi tarvitaan kuitenkin lisätietoa ilmiön määrittelystä, tilastoinnista ja erilaisista ilmenemismuodoista eri puolella Suomea. Ilmiön tarkastelu vaatii laajempaa yhteiskunnallista ymmärrystä ja huomioimista osana nuorten kokonaisturvallisuutta.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Xamk pitää hyvänä, että ohjelmassa mainittua perusnuorisotyön tehtävää kunnissa kirkastetaan ja vahvistetaan. Yhteinen kehittäminen eri alan toimijoiden kanssa on tarpeen, ja edistää nuorisotyön kokonaisvaltaista tunnettuutta ja merkitystä.

Perusnuorisotyö on määritelty osittain kuvaavasti. On kuitenkin tiettyjä nuorisotyössä tehtäviä menetelmiä, jotka eivät tässä olevan perusnuorisotyön määrittelyn muodossa kohdennu perusnuorisotyön, etsivän nuorisotyön tai työpajatoiminnan alle. Kuten koulunuorisotyö. Onkin tärkeää kehittämistyössä huomioida, että alaa kehitetään silti kokonaisuutena luomatta enempää eroa eri menetelmien väliin. Xamk myös kannustaa perusnuorisotyönkin määrittelyssä huomioimaan työn luonteeksi ja ytimeksi nuorten osallisuuden ja omaehtoisen toiminnan tukemisen.

Maakunnalliset aluekoordinaattorit ovat olleet hyvä tuki kunnille ja varsinkin pienemmille kunnille. Olisi hyvä tarkastella tulevan VANUPO-kauden aikana myös aluekoordinaattorimallin

yhdenmukaistamista, alueelliset erot huomioiden, ja toiminnan toteutumista valtakunnallisesti kattavaksi.

Tiedon tuotannon näkökulmasta Xamk kannattaa ajatusta yhteisen tietopohjan vahvistamiseksi. Etsivän nuorisotyön ja työpajatoiminnan käyttämä yhteinen tiedonkeruujärjestelmä on luonut toimintaympäristöistä kattavan, valtakunnallisen aineiston. On hyvä saada myös perusnuorisotyöstä samankaltaista aineistoa.

Prosessi, jossa tavoitteet pohjautuvat kuulemistilaisuuksissa esiin tulleisiin huomioihin, on hyvä.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Osaamiskeskustoiminnan määrittely OKM:n ohjauksesta tukee Xamkin näkemyksiä osaamiskeskustoiminnasta.

Painopisteissä Xamk kannattaa johtavana teemana nuorten hyvinvointia. Nuorisotyön merkitystä nuorten hyvinvoinnin rakentumisessa on kuvattu laajasti. Xamk kannustaa myös tässä määrittelyssä huomioimaan nuorisotyön vahvuuden osallisuuden ja nuoren omaehtoisen toiminnan tukemisessa. Osallisuus kokonaisvaltaisena teemana on kiinteä osa nuorisotyötä, se korostaa ja vahvistaa nuorisotyön tehtävää ja roolia myös muiden toimialojen rinnalla.

Painopisteistä Xamk kannattaa johtamisen tueksi tuotettua kokonaisuutta tutkimus- ja selvitystyön keinoin. Painopisteessä ”Nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin” on kuvattu hyvin nuorisotyön merkitystä ja mahdollisuuksia. Xamk kannattaa myös tavoitetta yhtenäistää hyväksi havaittujen menetelmien jalkautumista tasaisesti koko nuorisotyölle.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Suomella on vahva rooli Euroopassa nuorisotyön koulutuksen ja tutkimuksen edistäjänä, jota tulee myös jatkaa tulevilla VANUPO-kaudella.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Xamk kiittää pyynnöstä ja mahdollisuudesta lausua tulevaa VANUPO:a. Lähtökohtaisesti Xamk kannustaa näkemään koko ohjelmassa läpileikkaavana teemana nuoruuden vahvuutena ja tukemaan nuorten omaehtoista osallisuutta ja osallistumista toimintoihin. Ohjelmassa tunnutaan lähestyvän teemoja enemmän huolen kautta ja tarjoavan ratkaisuksi valmiita kokonaisuuksia kuin lähtemällä etsimään ratkaisuja yhdessä nuorten kanssa heidän omaa elämäänsä koskeviin kokonaisuuksiin.

Digitalisaatioon liittyvät teemat näkyvät vain hieman ohjelmassa. Digitalisaation vahvistuessa erilaisten teknologioiden käyttö ja niihin liittyvä osaaminen ovat käytännössä välttämättömiä. Xamk katsoo, että uhkakuvien rinnalla olisi hyvä muistaa, että nuorille digitaalisuus luo mahdollisuuksia niin oppimisen, itseilmaisun, identiteetin, vuorovaikutuksen kuin kansalais- ja poliittisenkin osallistumisen alueilla. Nuorten digitaalisella sitoutumisella ja digitaalisella pääomalla on keskeinen rooli nuorten elämänkulussa, ja ulottuu kouluttautumisesta työmarkkinoilla menestymiseen, yrittäjyyteen ja terveyspalvelujen käyttöön.

Vaikka digitaalisuuden katsotaan jo olevan kaikkialla läsnä olevaa, liittyy siihen runsaasti myös erilaisia esteitä. Erilaisissa elämäntilanteissa olevat eri-ikäiset nuoret elävät hyvin monenlaista digitaalista arkea, eikä kaikilla nuorilla ole samanlaista pääsyä tai kiinnostusta digitaalisuuden pariin. Tämän vuoksi on tärkeä vahvistaa mediakasvatusta, nuorten medialukutaitoja ja kehittää nuorten digitaalista osallisuutta ja kyvykkyyttä.

Edelliset VANUPO-ohjelman arvioinnit ovat nostaneet keskeiseksi haasteeksi ministeriöiden poikkihallinnollisen yhteistyön. Monet tämän ohjelman toimenpiteet tukeutuvat poikkihallinnollisen yhteistyön toimivuudelle, mutta sen kehittämiseksi ei kuitenkaan ole laadittu tässä ohjelmassa mitään toimenpiteitä tai konkreettisia tavoitteita. Yhteistyön sujuvoittaminen vaatii pitkäjänteistä poikkihallinnollisen toimintarakenteen kehittämistä, ja ohjelman tuloksellisuus nojaa vahvasti tähän. Poikkihallinnollisessa yhteistyössä tarvitaan vahvaa nuorisopoliittista koordinaatiota ja nuorisovaikutusten arviointia.

Kirjaus hallitusohjelmasta: ”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.” Kirjaus on varmasti strategisesti oikea, jos eri hallinnonalojen yhteistyötä halutaan aidosti tavoitella. VANUPO:n sisällöllinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että keinot tavoitteen saavuttamiseksi on kirjattu niin ohuesti ja löyhästi, ettei ohjelmaluonnoksen pohjalta voi syntyä realistista kuvaa siitä, voiko tavoite olla saavutettavissa. Miten poikkihallinnollisen yhteistyön toimiminen tullaan varmistamaan ja miten sen toimivuutta seurataan ja arvioidaan?

Aikaisempien ohjelmien arvioinnit nostivat haasteeksi ministerityöryhmän toimintavaltuudet. Voidakseen johtaa ja kehittää poikkihallinnollista toimintaa, on sillä oltava riittävästi toimintavaltaa ja resursseja. Kehitysideaksi on aikaisemmissa arvioinneissa ehdotettu esimerkiksi omaa erillisrahoitusta ohjelmalle, joka edistäisi ministeriöiden välistä käytännön yhteistyötä, verrattuna nykyisiin siiloutuneisiin määrärahoihin. Myös keskeisten virkamiesten tiukempi sitominen sen toimintaan ja sitä kautta ajallisen resurssin lisääntyminen, edistäisi poikkihallinnollisen toiminnan kehittämistä.

Ohjelman totuttamista johtaa lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmä. Tämän ryhmän ohjausryhmässä ja tavoitekokonaisuuksien mukaisissa yhteistyöryhmissä osallistujat ovat keskeisten ministeriöiden asiantuntijat. Xamk kannattaa, että myös ministeriöiden ulkopuolista asiantuntijuutta hyödynnettäisiin laajasti eri organisaatioista seuraavan VANUPO-kauden aikana.

Ronkainen Jussi
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu